

Kleveta i uvreda u Makedoniji

POSTUPAK PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI, ZATVORSKA KAZNA I NEDOSTATAK TRANSPARENTNOSTI

Mile Bošnjakovski

Zakonodavstvo – Krivični zakon PROPUŠTENA PRILIKA MAKEDONSKIH VLASTI

Makedonska vlada je 2003. godine propustila priliku da se svrsta u red evropskih zemalja koje su prve sprovele odluke Evropskog vijeća¹ iz oktobra 2002. godine, po kojima se *kleveta* i *uvreda* više ne smatraju krivičnim djelima. Krajem 2003. godine Ministarstvo pravde je pokrenulo inicijativu za donošenje amandmana na stare odredbe Krivičnog zakona usvojene 1996. godine.

Novinarska struka je iskoristila priliku da vladi prenese preporuke Evropskog vijeća za eliminisanje zatvora kao kazne za uvredu i klevetu. Ispočetka je bilo nekih indicija da vlada ima razumijevanja za novinarsku profesiju. Novinarska zajednica se plašila zloupotrebe odredbi Krivičnog zakona. Strah je postao opravdan 2003. i 2004. godine, kada su političke strukture podigle tužbe protiv nekoliko novinara. U oktobru 2003. godine, u Ohridu u Makedoniji održana je konferencija pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope, na kojoj su ponovljeni zaključci sa konferencije u Strasbourgu održane godinu dana ranije.

Ono što je interesantno je da su autori Krivičnog zakona, predstavnici Ministarstva pravde, državni tužilac i drugi vladini predstavnici, aktivno učestvovali na konferenciji. Iako u vrijeme donošenja zaključaka ovi stručnjaci nisu imali primjedbi, kasnije, kada je izmjene trebalo primijeniti na odredbe Krivičnog zakona, nijedan od zaključaka nije prihvaćen.

Pravni okvir SITUACIJA NA PAPIRU

Krivične odredbe koje se primjenjuju u Republici Makedoniji tretiraju klevetu i uvredu kao «Krivična djela protiv časti i ugleda» u članu 18. Ostala krivična djela od važnosti za novinare koje zakon navodi, pored «klevete i uvrede», su sljedeća: «Izlaganje ličnih i porodičnih prilika» i «kleveta s optužbama krivičnog djela». U članovima 176.² i 177. navode se situacije u kojima branjenici nisu osuđeni, dok član 184. govori o načinu «Sudskog gonjenja za krivična djela protiv časti i ugleda».

---

¹ Regionalna konferencija o kleveti i slobodi izražavanja, Strasbourg, 17. i 18. oktobar 2002. godine – Vijeće Evrope

² S izmjenama zakona, poglavlja o kleveti i uvredi nose brojeve članova 88. do 96. Stari brojevi su zadržani radi veće analitičke preciznosti.

Kleveta

Član 172. Krivičnog zakona u glavnim crtama opisuje «klevetu» i navodi zatvorsku kaznu kao preciznu opciju. Ilustracije radi, citiraćemo dijelove prva tri stava:

- 1) *Ko objavi neistinu o nekom drugom... biće kažnjen sa 500 eura ili osuđen na kaznu zatvora od 50 dana.*
- 2) *Ako je djelo iz stava 1. učinjeno putem štampe, radija ili televizije... počinitelj će biti kažnjen sa 1000 eura ili osuđen na kaznu zatvora od 100 dana.*
- 3) *Ukoliko navodne izmišljotine... imaju teške posljedice po oštećenu stranu, počinitelj će biti kažnjen sa 2000 eura ili osuđen na kaznu zatvora od 200 dana.*

Iako je nejasan, nije ništa manje interesantno analizirati sljedeći stav 4, u kome se kaže da, čak i u slučaju da uspijete dokazati da niste krivi za klevetu, i dalje možete biti sudski gonjeni za uvredu po članu 173, ili po članu 175. za «klevetu s optužbama krivičnog djela».

- 4) *Ako branjenik dokaže da je njegova tvrdnja zasnovana na činjenicama... neće biti osuđen za klevetu, ali može biti sudski gonjen za uvredu ili za klevetu s optužbama krivičnog djela (član 175).*

Član 173 – Uvreda

Član 174 – Izlaganje ličnih i porodičnih prilika

Član 175 – Kleveta s optužbama krivičnog djela

U ova tri člana Krivičnog zakona, kao mjera se ponavlja kazna od 200 dana zatvora. Visina kazne je ista kao i za «klevetu» kao krivično djelo. Ipak, ako sud novinara proglasi krivim za «uvredu», može biti osuđen na zatvorsku kaznu do godinu dana. Međutim, stav 3. člana 174, «Izlaganje tuđih ličnih i porodičnih prilika», nudi dosta radikalni koncept:

Član 174.

- 3) *Ako je priroda izložene informacije takva da je uzrokovala, ili bi mogla uzrokovati teške posljedice po oštećenu stranu, počinitelj će biti kažnjen na **kaznu zatvora od 3 mjeseca do 3 godine**.*

Novčane kazne su bile potpuno izostavljene kao oblik kažnjavanja i direktno se nalagala zatvorska kazna. Nakon posljednjih izmjena, uvedena je i novčana kazna od 2000 eura, ali zatvorska kazna od 200 dana ostaje.

Ipak, sam tekst ovog člana ostaje nejasan – šta se tačno podrazumijeva pod «teškim posljedicama»? Da li je moguće da novinar, nakon što otkrije korupciju u porodici nekog političara, bude osuđen za uzrokovanje teških posljedica po porodicu? Ovaj stav sadrži još jedan ogroman upitnik, tj. frazu «...da je uzrokovala, ili bi mogla uzrokovati...» - ko uopšte može procijeniti hoće li ili neće članak nekog izvještača uzrokovati takozvane ozbiljne posljedice?

Novinarstvo i postupak po službenoj dužnosti

U sadašnjem zakonodavstvu, novinarska profesija se spominje prvi put u članu 176, gdje se navode oni koji ne podliježu kažnjavanju. Ponovo je dato sljedeće neodređeno objašnjenje:

Član 176.

- 1) Ne podliježu kažnjavanju oni koji izraze mišljenja o drugima u naučnim, književnim ili umjetničkim djelima, u ozbiljnim prikazima, u vršenju dužnosti, u novinarskoj profesiji, u političkim ili drugim sličnim aktivnostima, u odbrani određenih prava ili zaštiti opravdanih interesa, ukoliko način izražavanja jasno pokazuje da to nije urađeno sa zlom namjerom klevete.*

U sljedeća dva stava se nastavlja neodređen i nepotpuno formulisan rječnik. Izdvajamo sljedeće: ozbiljni prikazi, odbrana prava, zaštita opravdanog interesa, prikazivanje tačnosti izražavanja... itd. Nedavnim izmjenama su ovi dijelovi ostavljeni ovakvi kakvi jesu.

U toku priprema izmjena i dopuna Krivičnog zakona, makedonski novinari su naročito bili zainteresovani za uklanjanje članova koji ukazuju na moguće pravne procese po službenoj dužnosti. Napori novinarske zajednice djelimično su nagrađeni, tako da je stav 2. člana 184. u potpunosti izbrisan:

- 2) Ukoliko su djela iz članova 172, 173. i 174. učinjena protiv predsjednika Republike Makedonije u vezi sa njegovom funkcijom, automatski se podrazumijeva sudsko gonjenje³, tj. pravni postupak po službenoj dužnosti.*

Jedina korist za novinarsku zajednicu je da se sada svi procesi za krivično djelo klevete i uvrede moraju voditi u privatnim parnicama, tj. više nema sudskog gonjenja po službenoj dužnosti.

Domaće zakonodavstvo i evropski standardi

U članu 10, stav 2., Evropske konvencije o ljudskim pravima, kaže se da čak i u slučajevima kada se donese presuda o krivici branjenika, tražiće se rješenja kojima se izbjegava kažnjavanje, što znači da nema zatvorske kazne, već se dosuđuju drugi pravni oblici rješavanja takvih slučajeva.

U bliskoj budućnosti će se morati ponoviti kompleksna i skupa procedura izmjena i dopuna Krivičnog zakona, zbog toga što Makedonija mora uskladiti svoje zakonodavstvo sa Evropom. A opšte je poznato da su propisi iz Krivičnog zakona osnova zakonodavstva u svakoj zemlji.

---

³ Stari Krivični zakon se može naći na adresi
http://www.coveko.../krivi_ni_dela_protiv_esta_I_ugledot.htm

U cilju ove analize, od Ministarstva pravde je zatraženo zvanično mišljenje. Na njihov zahtjev su im poslana pitanja, ali umjesto više odgovora, dobili smo samo jedan: «Što se Ministarstva tiče, izmjene Zakona su donesene i nema svrhe raspravljati o tome.»

Evo pet pitanja koja su bila upućena Ministarstvu:

1. Zašto prošle godine, prilikom donošenja izmjena i dopuna Krivičnog zakona, niste iskoristili priliku da primijenite zaključke Vijeća Evrope⁴ i izbrišete zatvorsku kaznu za ovakvu vrstu slučajeva?
2. U sljedećem periodu će upravo te izmjene morati biti primijenjene. Zar ne mislite da je ovaj postupak isuviše kompleksan i skup da bi se ponavljao svake godine?
3. Zaključci su ponovljeni na domaćoj konferenciji održanoj u Ohridu 27. i 28. novembra 2003. godine. Na njima su radili stručnjaci iz Ministarstva pravde, Pravnog fakulteta (Vlado Kambovski, Dragi Celevski, Aleksandar Prceviski...), i većina ih se složila da kleveta i uvreda ne trebaju i dalje biti navedeni kao krivična djela. Zašto je to ignorisano?
4. Koji je motiv i razlog za zadržavanje zatvorske kazne u članovima 172. do 175?
5. Da li mislite da postoje bolja pravna rješenja od sadašnjih kojima se istovremeno štite novinari od mogućeg vanjskog pritiska i adekvatno kažnjavaju krivična djela?

Slučajevi u Makedoniji

JA SAM AUTOR VIJESTI – NE, NISTE

Zabilježeno je nekoliko tipičnih slučajeva u kojima su novinari sudski gonjeni, pozvani na suđenje i osuđeni za klevetu i uvredu, čak i kada su sudu predloženi veoma opipljivi dokazi o njihovoj nevinosti. Nekonzistencija takvih slučajeva je posljedica neadekvatnih zakonskih rješenja već pomenutih u tekstu.

Antonovski protiv generala Jovana Andreevskog

Ovaj slučaj se dogodio u toku vojnog sukoba u Makedoniji 2001. godine. Dragan Antonovski, u to vrijeme urednik i voditelj vijesti na televiziji A1, objavljuje sljedeću informaciju u udarnom dnevniku:

«Televizija A1 posjeduje informacije od izvora u Savjetu za bezbjednost predsjednika Borisa Trajkovskog da se u redovima makedonskih sigurnosnih snaga nalazi krtica, tj. da podaci o makedonskim vojnim i policijskim pokretima cure preko određenog generala Griffithsa iz MPRI (američka organizacija penzionisanih oficira), koji radi na reformi Armije Makedonije u skladu sa standardima NATO-a, a koji je ranije vodio obuku za borbu UČK (albanske pobunjeničke snage). Na sastanku Savjeta za bezbjednost, ime

---

⁴ Regionalna konferencija o kleveti i slobodi izražavanja, Strasbourg, 17. i 18. oktobar 2002. godine – Vijeće Evrope

makedonskog načelnika Generalštaba Jovana Andreevskog pojavilo se kao ime osobe koja je održavala kontakte sa generalom Griffithsom.»

U sljedećim vijestima je objavljen demanti Ministarstva odbrane. Nekoliko dana kasnije, Javno tužiteljstvo je povelu postupak protiv Dragana Antonovskog.

Objavljena informacija je izazvala ogroman interes šire javnosti, kao i političkih i bezbjedonosnih krugova. To se desilo u veoma osjetljivom periodu, jer je vojni sukob postajao sve intenzivniji. General Andreevski je ubrzo podnio ostavku i počeo raditi kao savjetnik za pitanja bezbjednosti u kabinetu vrhovnog komandanta makedonskih oružanih snaga, tadašnjeg predsjednika Borisa Trajkovskog.

Tri godine nakon incidenta, Dragan Antonovski kaže: «Činjenica je da je general natjeran da podnese ostavku, da je zatim imenovan za savjetnika predsjednika, te da je onda, na zahtjev drugih generala oružanih snaga, penzionisan⁵.»

Suđenje je vođeno pred Opštim sudom u Skoplju.

«Sud nije pitao za izvor informacija. Mi smo kao svjedoke zahtijevali članove Savjeta za bezbjednost i predsjednika, ali Sud je odbacio zahtjev, uz obrazloženje da je predsjednikov kabinet već izdao javno saopštenje», rekao je Antonovski.

Na sud da svjedoči je takođe pozvan Aco Kabranov, glavni i odgovorni urednik A1 TV, koji je potvrdio da je on lično autor objavljenije informacije o «navodnoj špijunaži generala Andreevskog». Kabranov je preuzeo punu odgovornost, izjavljujući u svojstvu svjedoka da je Antonovski bio obavezan da pročita vijest čak i da to nije želio, jer mu je on lično to naredio, s obzirom na to da je u to vrijeme u upravi bio iznad Antonovskog.

Antonovski sebe smatra čistim, i sa pravnog stajališta, ali i sa strane novinarske profesije. «Objavio sam nešto o čemu je Savjet za bezbjednost raspravljao. Smatrao sam da je dovoljno to da sam čist i da će pravda prevladati. Nisam shvatao razliku između pravde i prava, u kome se radi o igri sa članovima, a ne o tome da li je neko kriv ili nije. Iako nisam potpuno siguran da li je general direktno uključen, znam da ja nisam.»

Uprkos svjedočenju Kabranova, Antonovskog je sud proglasio krivim i kaznio novčanom kaznom od 100.000 denara (1.600 eura), a ukoliko je ne plati moraće da ide u zatvor stotinu dana. Pravni postupak protiv Antonovskog je vođen po službenoj dužnosti.

Što se tiče kazne, Antonovski kaže: «Definitivno neću platiti novčanu kaznu, i ako budem morao, ići ću u zatvor tri mjeseca u znak protesta.»

Kramarska protiv predsjednika parlamenta

Ovo se takođe dogodilo u toku sukoba 2001. godine. Nakon potpisivanja prelaznog sporazuma kojim su okončane vojne akcije, na red je došla njegova implementacija u

---

⁵ Intervju sa Draganom Antonovskim, 3. mart 2005. godine

makedonskom parlamentu. Stojan Andov, tadašnji predsjednik parlamenta, namjerno je odugovlačio ovaj proces s namjerom omogućavanja ustavnih promjena izvan Ohridskog sporazuma. Andov je iskoristio svoj položaj predsjednika parlamenta i nije zakazivao sjednice parlamenta, zahtijevajući od NATO-a da okonča plan razoružanja vojnih snaga u roku.

Nakon nekog vremena, taktika Stojana Andova je zaista počela da polučuje rezultate. Uz pomoć predstavnika vlade, uspio je da ubijedi međunarodnu zajednicu da se dodaju neke izmjene na makedonski Ustav.

Govoreći o njegovim odlukama, generalni sekretar NATO-a George Robertson kaže u intervjuu za list Dnevnik da nije očekivao od čovjeka takvog ugleda da ne održi svoju riječ:

«On (Andov) mi je obećao da će sjednica parlamenta biti održana tri dana nakon završetka razoružanja, ali evo, prošlo je već 20 dana, a on nije održao obećanje. Makedonski narod ne zaslužuje da svoj ugled stavlja u ruke takvih pojedinaca.»

Robertsonova izjava, drugačije formulisana, objavljena je nekoliko dana kasnije u komentaru reporterke Sonje Kramarske iz dnevnog lista Utrinski Vesnik, u kolumni objavljenoj 20. oktobra 2001. godine, prilikom prenošenja informacija nakon brifinga sa predsjednikom parlamenta. Andov je na brifingu reporterima govorio o razilaženju između njega i Robertsona prilikom međusobnog susreta, ali prema riječima Andova, Robertson je taj koji je prihvatio odgovornost za neimplementaciju punog razoružanja u roku. Kramarska to ovako komentariše:

«Dakle, Andov je, ustvari, heroj, a ne, kako smo čuli iz intervjua sa Robertsonom, neprincipijelni lažov.»

Advokati Kramarske na suđenju nisu uspjeli da dokažu njenu nevinost. Proglašena je krivom i kažnjena novčanom kaznom od 20.000 denara (350 eura) ili, ukoliko ne plati, zatvorskom kaznom po stopi od 1000 denara po danu, tj. ukupno 20 dana. Kramarska se nije povukla iz postupka i najavljuje žalbu protiv države Makedonije u Strasbourgu.

«Čekam odluku Vrhovnog suda i ako on potvrdi presudu, moći ću da uložim žalbu pred Sudom za ljudska prava u Strasbourgu za kršenje Konvencije o ljudskim pravima i slobodama, koju je i Makedonija potpisala, i koja podrazumijeva pravo na slobodno saopštavanje informacija⁶», izjavila je Kramarska.

Advokat Stevan Pavlovski kaže da je pravni proces protiv Sonje Kramarske započet po službenoj dužnosti, tj. da je tužiteljstvo pokrenulo postupak, ali da je kasnije Stojan Andov privatno nastavio tužbu.

Izvještači iza rešetaka

---

⁶ Intervju sa Sonjom Kramarskom, 2. februar 2005. godine

Zoran Božinovski, izvještač iz Kumanova, do sada je jedini novinar koji je izdržao kaznu zatvora zbog svog pisanja. Što je tiče tužbi, Božinovski je neka vrsta rekordera u makedonskom novinarstvu. Do sada su protiv njega podnesene 73 tužbe zbog klevete i uvrede⁷.

U jednom od tih postupaka, Opšti sud u Kumanovu je prošle godine Božinovskog osudio na zatvorsku kaznu jer se nije odazvao na poziv da se pojavi na sudu, te je sud presudu donio u njegovom odsustvu. Izvještača Zorana Božinovskog je makedonska policija uhapsila i on je odslužio kaznu od sedam dana u zatvoru u Skoplju.

«Spavao sam u zatvoru sedam dana sa okorjelim kriminalcima, u istim uslovima kao i oni. Ali, ostao sam odan svom pozivu i to iskustvo pretvorio u odličnu priču», rekao je Božinovski.

Pravno postupak koji ga je odveo u zatvor još nije okončan.

Ostala zakonodavna pitanja

NOVINARSKA SAMOKRITIKA: BITI PROFESIONALAN

Gornji primjeri ilustruju više nego jasno kako se sadašnje krivično zakonodavstvo može (zlo)upotrijebiti protiv novinara.

Novinari žele da budu izuzeti od odgovornosti za krivična djela, čime bi bili zaštićeni od mogućih zloupotreba i pritisaka u svom radu. Njihov argument je da će mehanizmi samokritike biti ojačani ukoliko se to desi. Vlada, međutim, odbacuje ovaj argument, smatrajući da kleveta i uvreda nisu isključivo pitanja novinarske prakse.

S ciljem pravilnog pridržavanja novinarskog kodeksa, Udruženje novinara Makedonije je formiralo tijelo koje se zove «Vijeće časti». Aktivnosti njegovih članova svode se na javnu osudu u slučajevima kršenja novinarske etike. Ipak, ostaje pitanje rezultata takvih postupaka, jer novinari koji prekrše kodeks jednostavno ignorišu mišljenje Vijeća časti. Pretpostavlja se da je ovakav stav posljedica djelomično narušenog kredibiliteta novinarske organizacije.⁸

Među makedonskim novinarima nije došlo do povećanog straha ili opreza zbog pravnog tretiranja klevete i uvrede. Desilo se upravo suprotno, postoje jasni indikatori u štampanim medijima⁹ da se profesionalno ponašanje popravilo, a time i zaštita od mogućih pravnih procesa. Iako elektronski mediji iskazuju ograničen razvoj¹⁰, nema indicija samonametnutih restrikcija zbog rigidnih zakona.

---

⁷ Intervju sa Zoranom Božinovskim, 4. mart 2005. godine

⁸ Istraživanje koje je sproveo Udruženje novinara Makedonije, «Novinarska profesija 2004». Na pitanje da li im Udruženje pruža osjećaj sigurnosti u realizaciji njihovih profesionalnih prava, 31,4% ispitanika je odgovorilo pozitivno, a 45,8% negativno.

⁹ Pojava novih dnevnih listova, solventno poslovanje osam dnevnika, povećan obim distribucije, itd.

¹⁰ Nema razvoja adekvatnih video i tehničkih izražajnih mogućnosti.

Osim toga, u toku posljednjih godina došlo je do očite pojave medija kao posrednika između javnosti i izvora informacija (političara, vlade, institucija, itd.). Mediji su takođe uspješniji u kontrolisanju ljudi na vlasti. U slučaju nekih afera koje su doživjele publicitet, ostaje nejasno da li su mediji djelovali kao istinski istraživači priča, ili opet govorimo o gotovim informacijama i čestoj zloupotrebi nezasićenog apetita novinara za ekskluzivnim informacijama.

Zaključak koji proizilazi je da makedonski mediji imaju punu slobodu govora i izražavanja, iako određeni sudski nalozi to mogu u određenoj mjeri ograničiti. Ali, ukoliko sami novinari ne ojačaju samoregulaciju poboljšanjem profesionalnog ponašanja i stalnim usavršavanjem, mogu relativno lako upasti u pravne zamke.

Mile Bošnjakovski je koordinator za obuku na Makedonskom institutu za medije.